
УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 657.1:658.1

Д. В. Бондаренко, ст. викладач,
Н. М. Маркова, ст. викладач**МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ОПЕРАЦІЙ
З ВІДСТУПЛЕННЯ ПРАВА ВИМОГИ**

Анотація. У статті розглянуто основні характеристики та проблемні аспекти обліку операцій із відступлення права вимоги, вплив операцій з переведення боргу на фінансові результати діяльності підприємства; висвітлено порядок відображення податкових зобов'язань, а також наведено основні засади бухгалтерського обліку розрахунків за операціями із відступлення права вимоги.

Ключові слова: відступлення права вимоги, переведення боргу, цесія, цедент, цесіонарій.

Д. В. Бондаренко, ст. преподаватель,
Н. Н. Маркова, ст. преподаватель**МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К УЧЕТУ И НАЛОГООБЛОЖЕНИЮ ОПЕРАЦИЙ
ПО УСТУПКЕ ПРАВА ТРЕБОВАНИЯ**

Аннотация. В статье рассмотрены основные характеристики и проблемные аспекты учета операций по уступке права требования, влияние операций по переводу долга на финансовые результаты деятельности предприятия; освещен порядок отображения налоговых обязательств, а также приведены основные нормы бухгалтерского учета расчетов по операциям уступки права требования.

Ключевые слова: уступка права требования, перевод долга, цессия, цедент, цессионарий.

D. V. Bondarenko, senior lecturer,
N. M. Markova, senior lecturer**THE METHODOICAL APPROACHES OF AN ACCOUNTING AND ASSESSED TAXATION
OF ASSIGNMENT OF CLAIM OPERATIONS**

Abstract. The main characteristics and problematical aspects of assignment of claim operations accounting, the influence of debt transfer operations on financial performance results of an enterprise are examined; the order of tax liability illustrations is illustrated and the basic standards of bookkeeping in computation of assignment of claim operations are listed.

Keywords: assignment of the right requirements, debt transfer, assignment, the assignor, the assignee.

Актуальність проблеми. Розвиток облікової діяльності у галузі відступлення права вимоги стимулював ініціативу суб'єктів вітчизняного ринку з приводу запровадження й активізації вексельного обігу, переведення боргу та факторингу. Завдяки цьому операції із заміни кредитора у зобов'язанні знайшли своє місце у господарському обороті. Такі операції позитивно впливають на дотримання термінів повернення боргу. Проте практика досить широкого їх застосування у господарському обороті майже не вплинула на організаційно-методичні засади побудови їхнього обліку та контролю на підприємствах України.

Організація та методика обліку й контролю боргових операцій не відповідають сучасним тенденціям міжнародної практики. Варто зауважити, що порівняно з питаннями обліку факторингових операцій, які досить жваво обговорюються фахівцями, питання обліку відступлення права вимоги на цей час навіть не визначено як такі, що потребують вирішення.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання організації бухгалтерського обліку відступлення права вимоги, а також аналіз їхнього впливу на податкові показники діяльності підприємства, висвітлювалися на сторінках вітчизняної періодики такими фахівцями, як Н. Остапенко [6], К. Хоменко [7], В. Шабельська [8]. Однак на сьогодні залишаються актуальними й не врегульованими на законодавчому рівні питання обліку переведення боргу, зокрема оподаткування податком на додану вартість.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблемних питань з обліку операцій з відступлення права вимоги, відображення їх у податковому та фінансовому обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Іноді трапляється, що через різні причини у підприємства-кредитора виникає термінова потреба у грошах. Це може статися, якщо, наприклад, контрагенти несвоєчасно розраховуються за поставлені товари, виконані роботи, надані послуги або якщо ще не настав строк виконання зобов'язань за договором. Одним з поширених способів вирішення проблем, пов'язаних з погашенням заборгованості, є операція відступлення права вимоги.

На практиці можна зустріти й іншу назву операції відступлення права вимоги - цесія.

Цесія (лат. *cessio* - уступка, передача) - уступка кредитором свого права вимагати гроші чи інші цінності на користь третьої особи, до якої за договором про відступлення права вимоги (договір цесії) переходить визначений таким договором обсяг прав вимагати від дебітора виконання ним свого боргового зобов'язання.

При цьому кредитор, який відступив своє право вимоги за зобов'язанням іншій особі, називається цедентом, а особа, якій кредитор відступає своє право вимоги за зобов'язанням і до якої переходить право на власність чи на операції з фінансовими цінностями - цесіонарієм. Проте в офіційно-діловому мовленні частіше за все використовується саме термін «відступлення права вимоги».

Цивільне законодавство не забороняє суб'єктам господарських відносин розпоряджатися своїми договірними зобов'язаннями, в результаті чого в зобов'язаннях двох сторін може з'явитися третя сторона.

Відступлення права вимоги як один із способів заміни кредитора у зобов'язанні визначає ст. 512 Цивільного кодексу України від 6 січня 2003 року № 435-IV.

Згідно з пп. 14.1.255 Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI (ПКУ) відступ права вимоги - операція з переуступки кредитором прав вимоги боргу третьої особи новому кредитору, з попередньою або наступною компенсацією вартості такого боргу кредитору, або без такої компенсації. Тобто в дане поняття включаються операції з переуступки первісним або наступним кредитором грошових і негрошових прав вимог боргу третьої особи новому кредитору за компенсацію у будь-якій формі або без такої [2].

З правової позиції договори відступлення права вимоги охарактеризувати складно, наприклад, відомі вчені-правознавці не відносять договори цесії до самостійних договорів. При такому підході договори відступлення права вимоги виступають предметом певного договору (зокрема, договори купівлі-продажу, міни, дарування права вимоги й т. п.). На практиці найбільшого поширення набули договори, які можна кваліфікувати як купівлю-продаж майнових прав вимоги на стягнення заборгованості.

Документальна специфіка договорів відступлення права вимоги полягає в тому, що після їх укладення новому кредитору передаються належним чином завірені копії усіх документів, що підтверджують зобов'язання боржника, і далі йому необхідно в письмовій формі повідомити боржника про перехід відповідних прав до нового кредитора.

Перед укладенням договору переведення боргу потрібно звірити взаєморозрахунки та підписати акт звірки між кредитором та першим боржником і акт звірки між обома боржниками. Після чого кредитору необхідно подати лист з повідомленням про намір переведення боргу та акт звірвання взаємних розрахунків. Далі укладається договір переведення боргу між боржниками, або між трьома сторонами (кредитором та боржниками).

Переведення боргу буде вигідним у наступних випадках:

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

- у разі ліквідації підприємства, коли є заборгованість підприємства, що ліквідується, перед контрагентом і є заборгованість контрагента перед іншою особою;
- у разі необхідності зміни зобов'язань між дружніми підприємствами;
- за відсутності коштів у потрібний момент, для покриття своїх зобов'язань в обмежені терміни;
- за наявності кредиторської заборгованості, термін позовної давності якої минає, для того, щоб не збільшувати дохід;
Недоліки договору переведення боргу:
 - цей вид договору не підходить для операцій, у яких одним із учасників є нерезидент;
 - можуть виникати спірні питання у разі перевірки операцій переведення боргу контролюючими органами;
 - в ПКУ немає однозначної відповіді щодо порядку оподаткування ПДВ зазначених операцій. Податківці можуть надавати індивідуальні консультації лише після ознайомлення з первинними документами.

Податок на прибуток

Порядок формування доходів та витрат при здійсненні операцій з продажу або придбання права вимоги зобов'язань врегульовано п. 153.5 ПКУ, згідно з яким платник податку з метою оподаткування має вести облік фінансових результатів від проведення операцій з продажу (передачі) або придбання права вимоги зобов'язань:

- у грошовій формі за поставлені товари, виконані роботи чи надані послуги третьої особи;
- зобов'язання за фінансовими кредитами;
- зобов'язання за іншими цивільно-правовими договорами.

Дана норма ПКУ розглядає виключно грошові варіанти операції придбання права вимоги. І хоча в ПКУ окремо виділено грошову форму зобов'язань, за якими відступається право вимоги, застосовувати норми цього пункту слід і при здійсненні операцій за іншими договорами відступлення права вимоги (тобто і щодо товарних зобов'язань), на що, власне, й орієнтує фраза «за іншими цивільно-правовими договорами».

Податковий облік у першого кредитора

При відступленні зобов'язань понесені витрати визначаються:

- у розмірі договірної (контрактної) вартості товарів, робіт, послуг, за якими виникла заборгованість;
- заборгованості за фінансовими кредитами за даними бухгалтерського обліку на дату здійснення такого відступлення;
- за іншими цивільно-правовими договорами - у розмірі фактичної заборгованості, що відступається.

До складу доходів включається:

- сума коштів або вартість інших активів, отримана від такого відступлення;
- сума його заборгованості, яка погашається, за умов, що така заборгованість була включена до складу витрат згідно з вимогами ПКУ.

Податковий облік у вторинного кредитора

Другому кредитору, який придбав право вимагати грошове зобов'язання третьої особи, дозволено розпорядитися даним правом і отримати дохід в результаті або відшкодування грошових зобов'язань у третьої особи, або наступного перепродажу такого права.

Якщо доходи, отримані платником податку від наступного відступлення права вимоги зобов'язань третьої особи (боржника) або від виконання вимоги боржником, перевищують витрати, понесені таким платником податку на придбання права вимоги зобов'язань третьої особи (боржника), отриманий прибуток включається до складу доходу платника податку.

За нормами податкового законодавства, йому заборонено відносити до витрат від'ємне значення результату операції з відступлення права вимоги, яке виникає у разі, якщо витрати на придбання такого права перевищують доходи від подальшого відступлення права вимоги або від виконання вимог боржником. При цьому, якщо одночасно здійснюються інші подібні операції,

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

то отримане від'ємне значення від однієї операції не зменшує загальний прибуток, отриманий від здійснення комплексу таких операцій.

Витрати на придбання права вимоги зобов'язань третьої особи (боржника), які можуть бути враховані платником податку на прибуток - вторинним кредитором при визначенні фінансового результату за операцією з продажу права вимоги зобов'язань, мають бути підтверджені відповідними розрахунковими, платіжними та іншими первинними документами, які підтверджують здійснення вторинним кредитором таких витрат.

Податок на додану вартість (ПДВ)

Що стосується ПДВ, то податкове законодавство не дає уніфікованої відповіді щодо оподаткування операцій з відступлення права вимоги, тому в даному питанні залишається керуватися загальними положеннями.

Згідно з пп. 196.1.5 ПКУ не є об'єктом оподаткування ПДВ операції:

- відступлення прав вимоги за фінансовими кредитами фінансових установ;
- торгівлі за грошові кошти або цінні папери борговими зобов'язаннями, за винятком операцій з інкасації боргових вимог та факторингу (факторингових) операцій, крім факторингових операцій, якщо об'єктом боргу є валютні цінності, цінні папери, у тому числі компенсаційні папери (сертифікати), інвестиційні сертифікати, іпотечні сертифікати з фіксованою дохідністю, операції з відступлення права вимоги за забезпеченими іпотекою кредитами (позиками), житлові чеки, земельні бони та деривативи.

Зазначеними нормами від обкладення ПДВ фактично звільняються лише операції фінансових установ, але паралельно з тим у єдиній базі податкових знань Міністерства доходів і зборів України підтверджується можливість звільнення від ПДВ подібних операцій з відступлення права вимоги.

При цьому доцільно особисто звертатися до податкового органу за індивідуальною консультацією з документами, що є підтвердженням виникнення зобов'язань боржника та здійснення операцій з відступлення права вимоги між кредиторами. Разом з тим, відповідно до п. 52.2 ПКУ, податкова консультація має індивідуальний характер і може використовуватися виключно платником податку, якому вона надана.

Організація бухгалтерського обліку

Облік операцій з відступлення права вимоги (переведення боргу) слід здійснювати відповідно до норм П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» (Наказ Міністерства фінансів України № 237), П(С)БО 11 «Зобов'язання» (Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.2000 р. № 20), та «Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» (Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291).

У бухгалтерському обліку при відображенні операції з переведення боргу здійснюється зміна у складі зобов'язань. Операція з переведення боргу відображається як залік кредиторської та дебіторської заборгованості.

Припустимо, що підприємство А відвантажило товар підприємству Б, у свою чергу підприємство Б реалізувало товар підприємству В і перевело свій борг перед підприємством А підприємству В, яке погасило дану заборгованість.

У підприємства А при переведенні боргу погашається дебіторська заборгованість підприємством Б і нараховуються зобов'язання підприємства В. У підприємства В при компенсації переведеного боргу нараховуються зобов'язання перед підприємством А та погашається кредиторська заборгованість перед підприємством Б.

Суму компенсації вартості переведеного боргу підприємства враховують у загальному порядку. Якщо сума переведення боргу не відповідає основному боргу, то різниця підлягає погашенню на умовах основного договору.

Після підписання договору підприємство А пред'являє вимогу до платежу новому боржнику - підприємству В, після чого той перераховує кошти підприємству А та надає йому для підписання акт звірки взаємних розрахунків. У свою чергу підприємство А після отримання коштів надає під-

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

приємству Б розписку про отримання коштів, а підприємство Б та підприємство В підписують угоду чи акт заліку однорідних вимог.

Відображення цих операцій у бухгалтерському обліку представимо в табл. 1.

Таблиця 1

Кореспонденція рахунків при відображенні операцій з відступлення права вимоги

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
1. Облік у підприємства А			
1.1	Відвантажено товар підприємству Б	361	702
1.2	Відображено податкові зобов'язання з ПДВ	702	641
1.3	Списано собівартість реалізованого товару	902	281
1.4	Проведено зміну боржника за договором переведення боргу з підприємства Б на підприємство В	377	361
1.5	Отримано на поточний рахунок кошти в погашення заборгованості згідно з договором переведення боргу від підприємства В	311	377
2. Облік у підприємства Б			
2.1	Отримано товар для подальшого продажу від підприємства А	281	631
2.2	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	631
2.3	Відвантажено товар підприємству В	361	702
2.4	Відображено податкові зобов'язання з ПДВ	702	641
2.5	Списано собівартість реалізованого товару	902	281
2.6	Відображено взаємозалік дебіторської заборгованості підприємства В і кредиторської заборгованості підприємства А (за договором переведення боргу в повному обсязі)	631	361
3. Облік у підприємства В			
3.1	Отримано товар від підприємства Б	281	631
3.2	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	631
3.3	Відображено зміну кредитора з підприємства Б на підприємство А (за договором переведення боргу)	631	685
3.4	Погашено заборгованість перед підприємством А безготівково	685	311

Висновки. Методика обліку операцій із заміни кредитора в зобов'язанні зазнала суттєвих змін, за рахунок чого з практично напівлегальних операцій перетворилася на потужний інструмент рефінансування дебіторської заборгованості. Технології переведення боргу відіграють роль важливого фінансового інструмента у ринковій економіці.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України: за станом на 16 січ. 2003 р. / Верховна рада України. – К. : Атіка, 2003. – 142 с.
2. Податковий кодекс України: за станом на 2 груд. 2010 р. / Верховна рада України. – К. : Кондор, 2011. – 471 с.
3. Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Інструкція від 30.11.99 р. № 291 [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість» від 07.10.1999 р. № 237, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 11 «Зобов'язання» від 31.12.2000 р. № 20, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>
6. Остапенко Н. Бухгалтерский и налоговый учет операций уступки права требования [Електронний ресурс] / Н. Остапенко // Экспресс-анализ законодательных и нормативных актов. - 2012. - №50. – Режим доступу: <http://consult.kharkov.ua/>
7. Хоменко К. Як у податковому обліку відображається операція з відступлення права вимоги фізичній особі [Електронний ресурс] / К. Хоменко // Податковий, банківський, митний консультант. – 2012. - №51. – Режим доступу: <http://www.consultant.kiev.ua/>

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

8. Шабельська В. Про відступлення права вимоги заборгованості третій особі [Електронний ресурс] / В. Шабельська // Податковий, банківський, митний консультант. – 2012. - №47. – Режим доступу: <http://www.consultant.kiev.ua/>

References

1. Supreme Council of Ukraine. (2003). *Civil Procedure Code of Ukraine : for January 16 . 2003 (2003)* (2003). Kyiv: Atika.
2. Supreme Council of Ukraine. (2011). *Tax Code of Ukraine : for Dec 2 . 2010* (2011). Kyiv: Kondor.
3. Ministry of Finance of Ukraine. (1999). *On the application of the Chart of Accounts assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations: Manual from 30.11.99 p. № 291* (n.d.). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>
4. *Regulations (standards) accounting number 10 "Accounts receivable"*. (1999). Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>
5. Ministry of Finance of Ukraine. (2000). *Regulations (standards) accounting number 11 "Commitments" of 31.12.2000 № 20, as amended*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>
6. Ostapenko, N. B. (2012, December, 10). Accounting and tax accounting operations session. *Express analysis of laws and regulations*, p. 2.
7. Khomenko, K. (2012). *How the tax accounting shows an operation of assignment to an individual*. Retrieved from <http://www.consultant.kiev.ua/>
8. Shabelska, V. (2012). *About the assignment of debt to a third party*. Retrieved from <http://www.consultant.kiev.ua/>

Надійшла 21.09.2013